

УДК 811.111'367'38

ЕПІСТЕМОЛОГІЧНІ ТА ЛІНГВОКОГНІТИВНІ АСПЕКТИ СПОТВОРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Розенгарт Ю.В., аспірант
кафедри прикладної лінгвістики

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

У статті йдеться про лінгвокогнітивні засади аналізу політичного дискурсу, аспекти взаємодії знань між мовцем та слухачем. Обговорено підстави для маніпулятивного впливу мовця на адресата на основі аналізу механізму стратегій політика. Результати дослідження засвідчили, що для мовця в політичному дискурсі властиве вживання дискурсивних маркерів, дейктичних одиниць, найпоширенішими серед яких є займенник «ми» – маркер ідентифікації політика з конкретною групою. Дискурсивні маркери (*as you know, we all know*) у функції прагматичних одиниць слугують засобами викривлення інформації. Уживання цих одиниць мовцем є намаганням створення ілюзії представлення знання як такого, що поділяється загальною аудиторією.

Ключові слова: політичний дискурс, знання, спотворення інформації.

В статье речь идет о лингвокогнитивных основаниях анализа политического дискурса, аспектах взаимодействия знаний между говорящим и слушающим. Обсуждены основания манипулятивного влияния говорящего на адресата посредством анализа механизма стратегий политика. Результаты исследования показали, что политику характерно использование дискурсивных маркеров, дейктических единиц, самым распространенным среди которых является местоимение «мы» – маркер идентификации политика с конкретной группой. Дискурсивные маркеры (*as you know, we all know*) в функции прагматических единиц служат средствами искажения информации. Использование данных единиц говорящим является попыткой создания иллюзии представления знания как такого, которое разделяется общей аудиторией.

Ключевые слова: политический дискурс, знания, искажение информации.

Rosenhart Yu.V. EPISTEMOLOGICAL AND LINGO-CULTURAL ASPECTS OF INFORMATION DISTORTION IN THE POLITICAL DISCOURSE

The article deals with the issue of epistemological and lingo-cognitive bases of the political discourse. The speaker's manipulative impact is discussed within the framework of analyzing speaker's discourse strategy mechanisms. The results of the study revealed that politicians use discourse markers and deictic expressions likewise identifying the politician's role within a certain group. The discourse markers (*as you know, we all know*) are able to distort the information and their use by the speaker creates an illusion of the knowledge being shared by the general audience.

Key words: political discourse, knowledge, information distortion.

Постановка наукової проблеми та її значення. Дискурс – особливо приваблива царина для прагмалінгвістичних, когнітивних, психо- та соціолінгвістичних студій сьогодення, адже він інкорпорує тріаду понять: текст, мовлення, діалог. Проте дискурс – не примітивний набір ізольованих одиниць висловлювань, а цілісна сукупність функціонально організованих, контекстуалізованих одиниць уживання мови [5, с. 86]. У розумінні І.С. Шевченко, дискурс – багатоаспектна когнітивно-комунікативно-мовна система-гештальт, що визначається сукупністю трьох аспектів: формуванням ідей та переконань (когнітивний аспект), взаємодією комунікантів у певних соціально-культурних контекстах / ситуаціях (соціально-прагматичний аспект) та використанням знаків, вербальних і паравербальних (мовний аспект) [9, с. 115–116]. О.І. Шейгал пропонує вважати дискурс «системою комунікації, що

має реальний і потенційний (віртуальний) вимір» [10, с. 11]. У нашій праці обрано інтегральний когнітивно-комунікативний вектор дослідження, позаяк він сприятиме кращому усвідомленню взаємодії когнітивно-психологічних рис мовця, його мотивацій, афектів із застосуванням мовленнєвих стратегій досягнення комунікативної мети.

Актуальною є думка про те, що розуміння в комунікації, так само як і значення, не є їхньою інгерентною властивістю. Натомість розуміння виникає на основі спільної дискурсивної діяльності суб'єктів одне з одним, а також інтеракції із об'єктами зовнішнього світу в межах їхнього перцептивного, когнітивного та афективного індивідуального та соціального досвіду [6, с. 44]. Отже, значення народжується у взаємодії, бо мовці домовляються про нього [13]

Вибір усного дискурсу як *матеріалу* нашого вивчення продиктовано тим, що

писемний дискурс, на протипагу усному, експліцитно програмований, планований та краще контрольований [11, с. 54]. Тому для нашого дослідження лінгвальних засобів нещирості політиків, що є предметом нашого вивчення, інтерес становить саме цей вид дискурсу, оскільки його характеризує великий ступінь спонтанності мовця і менша контрольованість породжуваного мовлення. Дослідження має за мету простежити й зафіксувати неочевидні тенденції – маркери спотворення інформації в мовленні політиків на основі аналізу вербальних даних їхнього дискурсу із елементами статистичних методів. Шляхом зіставлення одержаних даних дослідник може перевірити власні припущення щодо якості наданої інформації.

Аналіз досліджень цієї проблеми.

Головною метою критичного дискурс-аналізу, що реалізує регулятивну функцію картини світу, є вивчення способів, якими мова відбиває чи спотворює соціальне й природне середовище людини [1, с. 68]. Аналізуючи інтенціональні характеристики політичного дискурсу, О.І. Шейгал моделює спотворення інформації як градуальну сутність у вигляді двох шкал, що перетинаються: 1) повідомлення про факт – недомовки (часткове замовчування) – повне замовчування (приховування інформації); 2) правда (повна відповідність фактам) – часткове спотворення – відверта брехня (повне спотворення) [10, с. 191].

Маніпулюючи адресатом, адресант не дає йому змоги осмислити актуальне знання у вигляді прототипного (стереотипного) знання. Таким чином, в адресата порушена здатність «вхопити» актуалізоване знання, що є актуалізатором дискурсивної стратегії [8, с. 123]. Лише співпраця обох комунікантів посилює їхню індивідуальну здатність до встановлення зв'язку між актуальним та актуалізованим знанням, що забезпечує випрацювання спільних дискурсивних смислів як результату реалізації дискурсивних стратегій мовця, який разом із адресатом спільно конструює «значення у взаємодії» [див. докладніше 14].

Аналіз лінгвальних знаків як вербалізованих знань слугує своєрідним «портом» дискурсивної стратегії. Актуальне знання в розумінні І.Є. Фролової суголосне окресленому Т. ван Дейком поняттю загальних культурних знань [11]: обидва конструкти статичні і мають високий ступінь стабільності в соціумі; їх поділяють члени суспільства «за замовчуванням». Актуальне концептуальне знання в сукупності прототипного

та стереотипного є конструктом колективної свідомості – надбанням досвіду культурно-мовного колективу. Зберігаючись у пам'яті носіїв мови, це знання слугує ресурсом комунікативних практик представників певної лінгвокультури. Використання цього ресурсу представляє когнітивно-психологічний, індивідуальний процес, що відбиває специфіку «присвоєння» колективного знання окремою особистістю в конкретний момент її діяльності. Вербалізоване загальне колективне знання, відтак, слугує когнітивною основою дискурсивної стратегії, що реалізує індивідуальне (групове) знання. Отже, актуалізоване знання слід трактувати як дискурсивний конструкт – спонтанне функціонування фрагмента колективного досвіду в індивідуальній свідомості під час комунікативної взаємодії та його вербальне втілення [7, с. 164].

Особливий інтерес становлять одиниці, що спонтанно (неконтрольовано) утворюються в мовленні. Слід зауважити, що семіотичний простір політичного дискурсу як різновиду інституційного дискурсу охоплює три типи знаків: спеціалізовані вербальні, до складу яких входять політичні терміни, антропоніми; спеціалізовані невербальні, наприклад, символи; неспеціалізовані, які первинно не були зорієнтовані на цю сферу, проте внаслідок стійкого функціонування набули змістової специфіки. До складу останніх належать особові займенники [4, с. 281], які становлять інтерес у межах нашого дослідження.

Згідно з останніми дослідженнями Дж. Пеннебейкера і колег [13] щодо частотності використання особових займенників, у неправдивому дискурсі знижується питома вага особового займенника *I* (Я). Цей займенник здатен експлікувати стратегічний намір мовця полегшувати процедуру встановлення зв'язку між актуальним та актуалізованим знанням за посередництвом номінативних засобів відповідного фрагмента знання. Відсутність «перформативної експлікації» [7, с. 167] в комбінації із займенником *I* (Я) і слугує «маркером» відмови від комунікативного балансу в розмові, змінюючи якість наданої інформації.

У контексті максим Г.П. Грайса, якість інформації – один із основоположних чинників успішної комунікативної взаємодії, адже проблема неправдивості мовця тісно корелює з кооперативністю комунікантів [12]. Максима якості інформації передбачає, що мовець не має говорити того, що він вважає неправдивим, або того, для чого немає достатніх підстав. Порушення принципу коо-

перації з боку одного зі співрозмовників призводить до відмови від співпраці й імплікує перехід до стратегії маніпуляції з боку адресанта.

Привертає увагу сьогоднішнє зміщення акцентів у лінгвістичному тлумаченні стратегії в контексті новітньої когнітивно-комунікативної парадигми. Остання вимагає відмови від потрактування стратегії як втілення певного попередньо випрацюваного «плану дій», адже вибір слів під час породження мовлення свідомість контролює лише частково. Попри належність до сфери підсвідомості, ці комунікативні процеси залишаються розумними та зорієнтованими на досягнення певної мети [5, с. 28–29]. Відповідно, стратегії мовленнєвої поведінки лише частково свідомі, вони можуть бути контрольованими на рівні раціональної оцінки подій, що відбуваються [6, с. 46].

Інакше кажучи, можна говорити лише про частковий свідомий контроль мовця-політика під час реалізації його типових стратегій, серед яких назвемо керування враженням, позитивну самопрезентацію, збереження обличчя [11, с. 153]. Будь-який політик, який виступає з промовою перед публікою, висловлює свої особисті політичні переконання. Водночас, мовець звертається до аудиторії як представник партії чи політичного угруповання, відтак висловлює ставлення, ідеологічні погляди своєї партії, на протипагу іншій партії чи політичному угрупованню.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Логічним у подальшому дослідженні видається аналіз знань у контексті політичного дискурсу, адже «комунікація представляє «взаємообмін моделями світу», інтеграцію знань мовця в модель світу слухача, і навпаки» [1, с. 38]. У питанні циркуляції знань під час комунікації в межах політичної когніції потрібно розмежовувати культурне й групове знання та соціальне й особисте знання [11].

За Т. ван Дейком, існують загальні культурні знання, що поділяються різними групами конкретного суспільства, і знання, що їх поділяють специфічні групи. Перший вид знань – несуперечливий, сприймається без обговорення, за «замовчуванням». Власне, цей вид знань належить до «фактичного» прийнятого в соціумі стану справ. Поряд із цими, існують знання, що вважають «істинними» лише всередині конкретної соціальної групи, наприклад, учених, представників релігійної течії, партійних діячів тощо. Несу-

перечливість цього специфічного знання має місце лише в межах цієї конкретної групи, але ставиться під сумнів, щойно поширюється за її межамі, де таке знання кваліфікують лише як «переконавання», «думку». У політичному дискурсі таке групове знання представники протилежних таборів уважають як «політичний погляд тієї групи» [11, с. 170]. Крім того, необхідно враховувати можливість комбінування мовцем специфічного й загального соціального знання. Саме до цього прагнуть політики – об'єднати ці знання, видати специфічні знання як загальні факти, що може розцінюватися як спроба маніпуляції. Отже, такий розподіл знань спонукає мовців у політичному дискурсі вдаватися до маніпуляцій, аби представити аудиторії й опонентам специфічне знання як загальне.

Маніпуляція спрямована на формування в носія картини світу спотвореного уявлення про дійсність із метою змусити його діяти в цілях, потрібних маніпулятору [1, с. 69]. У цьому контексті повідомлення мовцем неправдивих відомостей кваліфікуємо як різновид маніпулювання й створення спотвореної картини світу адресата.

Такі дискурсивні маркери знижують «поріг чутливості» адресата, зменшують його пильність та блокують здатність до критичного осмислення описуваних «фактів». Серед арсеналу засобів викривлення інформації слід назвати популярні серед політиків дискурсивні маркери, що функціонують як прагматичні маркери. Це, наприклад одиниці (*as*) *you know*, *we all know* і т. ін., що паралельно здатні виконувати сугестивну функцію «читання думок» [3] у складі засобів спотворення інформації (*information distortion*). Уживання цих одиниць мовцем є намаганням представлення знання як такого, що поділяється загальною аудиторією. Наприклад:

We're, you know, there's been few times where the military was more important than what it is right now...

You know, if you look at the numbers it's astronomically different [1].

Зі складу дійктивних одиниць найпоширенішим у політичному дискурсі є займенник «ми», що показує, з якою групою мовець себе ідентифікує. Така показна належність політика до групи не є об'єктивною, а є лише частиною стратегії окреслення «своїх» і «чужих», наприклад:

I enjoy success. And we're having tremendous success, as a country. We have some difficulties with respect to North Korea, the Middle East.

I inherited – and I've said it often – I inherited a mess. The country was having many different problems. Among them, the Middle East, ISIS, which we've done more with respect to ISIS in nine months than we've done in nine years. But we have really done, we have done, I would say eight months in eight years, to be specific. But we have done a really, really good job with the military. We're building up our military. We just had an over \$700 billion budget, which will be approved [1].

Як бачимо, типова для політичного дискурсу поляризація «нас» та «їх» відбиває не лише ментальні репрезентації щодо обговорюваних у дискурсі осіб, а й учасників комунікативної ситуації, представлених у контекстуальній моделі. Зазвичай, це політики, до групи яких належить мовець, та опоненти – представники інших, іноді недружніх, політичних партій.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, політичний дискурс науковці характеризують, з одного боку, як соціально-політичний феномен, а з іншого, – як контейнер особистісних рис конкретного політика, що виявляються у взаємодії його епізодичних ментальних моделей та необхідності поділяти спільні погляди певної політичної групи. Для мовця в політичному дискурсі властиве вживання дискурсивних маркерів, дійсних одиниць, найпоширенішими серед яких є займенник «ми» – маркер ідентифікації політика з конкретною групою. Така показна належність політика до групи не є об'єктивною, а є лише частиною стратегії окреслення «своїх» і «чужих». Дискурсивні маркери у функції прагматичних одиниць слугують засобами викривлення інформації. Уживання цих одиниць мовцем є намаганням створення ілюзії представлення знання як такого, що поділяється загальною аудиторією.

Перспективним напрямом подальшого дослідження вважаємо аналіз засобів спотворення інформації на матеріалі інших типів дискурсу, а також гендерних пріоритетів у маркуванні структури неправдивого дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондаренко Е.В. Картина мира и матричное моделирование как базовый метод ее анализа. Как нарисовать

- портрет птицы: методология когнитивно-коммуникативного анализа языка: кол. монография / Е.В. Бондаренко, А.П. Мартынюк, И.Е. Фролова, И.С. Шевченко; под ред. И.С. Шевченко. Х.: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2017. С. 59–105.
2. Иссерс О.С. Речевое воздействие. М.: Флинта: Наука, 2009. 224 с.
 3. Каліщук Д.М. Концептуальні стилі англomовних політиків (на матеріалі політичного дискурсу президентів Дж. Буша мол., Б. Обама): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Запоріжжя, 2016. 20 с.
 4. Карасик В. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. М.: Гнозис, 2004. 390 с.
 5. Макаров М.Л. Основы теории дискурса. М.: Гнозис, 2003. 280 с.
 6. Мартынюк А. П. Онтология языка в структурном vs. когнитивно-коммуникативном функционализме: субъект – объект и метод. Как нарисовать портрет птицы: методология когнитивно-коммуникативного анализа языка: кол. монография / Е.В. Бондаренко, А.П. Мартынюк, И.Е. Фролова, И.С. Шевченко; под ред. И.С. Шевченко. Х.: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2017. С. 12–58.
 7. Фролова И.Е. Негулятивный потенциал стратегии конфронтации в англomовном дискурсе: дис. ... док. філол. наук: 10.02.04. Харків, 2015. 508 с.
 8. Фролова И.Е. Конфронтация как стратегия англomовного дискурса. Как нарисовать портрет птицы: методология когнитивно-коммуникативного анализа языка: кол. монография / Е.В. Бондаренко, А.П. Мартынюк, И.Е. Фролова, И.С. Шевченко; под ред. И.С. Шевченко. Х.: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2017. С. 148–205.
 9. Шевченко И. С. Концептуализация коммуникативного поведения в дискурсе. Как нарисовать портрет птицы: методология когнитивно-коммуникативного анализа языка: кол. монография / Е.В. Бондаренко, А.П. Мартынюк, И.Е. Фролова, И.С. Шевченко; под ред. И.С. Шевченко. Х.: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2017. С. 106–147.
 10. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса. Волгоград: Перемена, 2000. 367 с.
 11. Dijk, T. van. Discourse and Power. N.Y.: Palgrave Macmillan, 2008. 256 p.
 12. Grice H.P. Logic and Conversation. Studies in the Way of Words. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1991. P. 22–40.
 13. Newman M.L. Lying words: Predicting deception from linguistic style. Personality and Social Psychology Bulletin. 2003. № 29. P. 665–675.
 14. Thomas J. Meaning in Interaction: An Introduction to Pragmatics. L.: Routledge, 1995. 224 p.

ДЖЕРЕЛО ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

15. Trump Unfiltered: The Full Transcript of the President's Interview With Forbes. URL: <https://www.forbes.com/sites/randalllane/2017/10/10/trumpunfiltered/#5c0ee0907a58>.